

240.229

Életir. O.

1542.

246.229

668752

VKH→

KAZINCZY FERENCZ

MINT

SZABADKÖMÜVES.

EMLÉKBESZÉD.

BUDAPEST.

1879. Ujgner L.

240229

M. ACADEMIA'
KÖNYVTÁRA

I.

»Emlékezzünk régiekről! így kezdődik legrégibb történeti énekünk, oly időből, midőn hazánkat még méltán illette az a név, hogy: Nagy-Magyarország. Nekünk is illik mondanunk: Emlékezzünk régiekről! illik emlékeznünk hazánk fényes korszakairól s nagy férfiairól, kik Magyarországot, századok előtt, a diadal tetőpontjára s a cultur-államok első sorába helyezték volt. De illik egyuttal emlékeznünk a haza gyásznapijairól, azon sötét korszakokról, midőn a nemzet önhibája folytán a saját keblében szakadatlanul folyt párttusáktól pihenendő, idegen járom alá hajtá büszke fejét. S illik emlékeznünk azon férfiokról, kik e szomorú korszakokban fennen lobogtatták a szabadság zászlaját, és karddal, tollal harcoltak nemzetünk szent ügyében.

ki a világtörténet évezredeinek lapjait értelemmel forgatja, az előtt mint az éj chaoszából hajnalsillagként derül fel és fényesen ragyog az a meggyőződés, hogy az emberiség, minden visszaesés dacára, lassan, de biztosan halad és tökéletesbedik.

Az emberiség haladása azonban mintegy hegy-völgyes vidéken képzelhető, a hol minden csúcson egy-egy eszme van célul kitűzve. Sokáig kell fáradnia, izzadnia, türnie míg partnak megy, hogy aztán, a kiküzdött eszme birtokában, annál könnyebben és gyorsabban haladjon a lejtőn előre, előre! S mennél magasabb hegyet ostromol, annál nagyobb lejtőn járhat, és mentül több ily magaslatra küzdötte fel magát, annál keményebb izmokkal törhet még magasabb célok felé, — mind előre, előre!

Mióta az emberiség az időszerint utolsó eszméhez felvergődött, mióta a Gondolatszabadság birtokában van, azóta biztos és kényelmes lejtőn halad. De mi, a kiket egy kegyes sors a lejtős utra helyezett, mi ne felejtsük, hogy maradékunknak ismét hegynek is kell mennie és azért legyünk rajta, hogy a nehéz küzdelemre legyen ereje s fegyvere, és hogy benne oly szilárd meggyőződést érleljünk, a mely a harc nehéz órájában szívét elszánt bátorsággal töltse el, és szüntelenül ösztönözze: előre, előre!

Jelenleg nem lehet ugyan panasz e tekintetben, mert a mostani nemzedék is hány nevezetes eseménynek, találmánynak és fölfedezésnek volt tanuja, a melyek részint haladási lépéseknek, részint pedig a haladás eredményeiként tekinthetők, és általában el lehet mondani, hogy az emberiség az utóbbi 3—4 embernyom alatt nagyobb haladott, mint előbb ugyanannyi évszázad alatt.

Es e rohamosabb haladásban van része a szabadkőművességnek is, — talán nem annyi, mennyit neki ellenségei tulajdonítanak, de talán mégis több, mint a mennyit önnönmagunk bevallani mernénk. Mert azáltal, hogy a páholyokban a democratia elve érvényesült, kifelé is önkényt ez irányban kellett működnie s minden egyes tagja elősegíté a demokratiai elvek győzelemrejutását; ez pedi viszont a szabadkőművességnek vált előnyére, mert a democratia elveit valló profánok kész szabadkőműveseknek kínálkoztak.

A szabadkőművességet ugyan sokan hierarchikus intézménynek tartják, és meglehet, hogy a rövidlátók szemében az; de a ki a dolgok lényegébe be tud hatni, az előtt nem lehet titok a szabadkőművesség par excellence demokratikus volta; mert szövetségünk és a democratia végcélja azonos: szabadság, egyenlőség, testvériség!

Hazánkban, e majdnem ezredéves alkotmányos országban, a democratia elvei csirában ugyanannyi ideig szunnyadoztak, és ezeket a világszerte lengedező szabadabb áramlat gyorsan fejleszté s virágzásnak inditá. A demokratiai áramlat hazánkban észlelhetőleg a francia encyclopaedisták vívmányai s utóbb előidézett forradalom befolyása alatt, és Amerika függetlenségi harca után, a mult század utóbbi évtizedeiben vette kezdetét, még pedig karöltve a szabadkőművesség terjedésével.

A magyar szabadkőművesség akkori terjedelméről és vezérférfiairol nincsen biztos tudomásunk; irányelveit, beléletét és működését mély fátyol borítja, melynek fellebbentésére csak az imént kezdődtek az első szerény kísérletek. Az általános homályból csak egy alak magaslik ki: K a z i n c z y F e r e n c z, a nagy reformator a nyelv- és irodalom terén.

De az ő szabadkőművesi működését sem ismerjük teljesen; korántsem: csak egyes levelei, leveleinek egyes, többé-kevésbé homályos vonatkozásai, s műveiben elszórtan egy-egy elhintett eszme: ez az egész, a mi szabadkőművesi arcképének rekonstruálására kínálkozik.

Valámit azonban a földrajzi tudomány a csendes-oceánbeli szigetek minémüségéből

következtetve, apodictice kimondhatta, hogy ott, a hol ma beláthatatlan téren a tenger hömpölygeti vészes hullámain, ott hajdanta szárazföld volt, mely a szigeteket Ázsia continensével összekötötte: úgy nekünk is valamikor sikerülni fog, az eddigelé napfényre került és még kerülendő egykoru iratok nyomán és azok kombinálásával fényesebb világításba helyezni K a z i n c z y t, mint azt ma már tehetnők.

Addig tehát, tisztelt hallgatóim, elégedjenek meg e gyarló körvonalozással.

Kazinczy a szabadkőművesi világosságot Miskolczon, »Az erényes Cosmopolitához« czimű páholyban, 1784. január 16. pillantotta meg.

Világosság-keresését és felvételét oly érdekesen beszéli el kiadatlan Önéletírásában, hogy annak e helytt való közlése elkerülhetetlenné válik.

1783. tavaszán, az akkor is már némi írói hírnévvel bíró Kazinczy (szül. 1756.) Pesten fordult meg. »Egy estve — úgy mond — egy barátomnál gyűlénk össze, tiszta és tisztátalan lelkek mint a szent Péter leplée, s a beszéd a kőművességre fordult. »Mily bolondság, monda az egyik, oly társaságba, oly titkos társaságba lépni, melynek célját, törvényeit, tagjait egyen kettőn kívül nem ismerjük, s csak azért, hogy ez által pillonghassunk, csak azért, hogy azt

mondhassuk magunknak, hogy mi jobbak vagyunk mint mások.«

»Én pedig, mondám nagy tüzzel, nem ismerek nagyobb szerencsét, mint azt, ha valaki kőművessé lehetett. És, hogy valaki közületek azt ne gondolja, hogy én magamat kőművesnek akarom vétetni, kimondom, hogy az nem vagyok, de hogy meg nem szünök mindent elkövetni a mi szükséges, mind addig, míg azzá nem lehetek. Nem elég-e az a biztatás, hogy ott minden vallás tiszteletben van? s mindenki azt követheti e részben, a mit lelkiismerete javall? Nem elég, hogy az uralkodás ellen munkájokban semmi sincs? és hogy ők új tisztet s kötelességet senkire nem tesznek, de azt, a mire minden köteles, még szentebbül kívánják? Rosz és érdemetlen tagot semmi társaság nem óhajt, semmi nem tűr. A kőművesség tehát jókat keres, jókat vesz fel. És aztán az a szép egység, mely nem születést, nem fényt, hanem érdemet tekint! Ferenc császár, a Mária-Terézia férje, egy lózsiban egy consiliáriussal, egy concipistával, egy hadnagygyal, egy franciscánussal, egy kálvinista vagy egy rác pappal, s ott feltett süveggel mindenike, s ott mint barát és karát, mint testvér és testvér! Képzeltetek-e istenibb pillantást, mint az volna, ha őket látnátok a virtus nevében egyesítve?

Ketten hárman ellenem kiáltának; »én meghagyom, mondám, kinek-kinek a maga vélekedését, s elégnek nézem, ha a magamét elmondhatom. — De még egyszer: meg nem szünök mindaddig zörgetni, mihelyt megtudhatom, hol kell, míg azzá nem leszek. Gyönyörűség annak a társaságnak lenni tagjává, melyben Kelemen pápa a XIII. és XIV. s Friderich (porosz király) Ferenc (császár) és Swieten (ministerelnök) voltak.«

E sorokban körülbelül ki van fejtve az akkori szabadkőművesség iránya, működésének szelleme s tagjainak mineműsege. Arról is értesülünk belőlök, ha másunnan nem tudnók is, hogy a magyar szabadkőművesek akkor kizárólag jánosrendűek voltak.

»Késő éjjel eloszlánk — folytatja Kazinczy — kiki szállására. Fráter István megszólit, maga maradván velem, ha igazán szándékom-e kőműves lenni? »De hogy kételkedhetel szavaim felől?« mondám, s ismét előbbi tüzemmel.

»Tehát barátom, én vagyok az, a ki neked kimutatom az utat.«

»S te az vagy-e? kiálték, s nyakába borultam; imhol már kőművesi csókkal csókollak meg.«

»Most, monda Fráter, nem mondhatok

többet; de imhol a kőművesi tilalom: soha többé szándékoдрól senkinek nem szólasz; én elindítom dolgodat, s mikor ideje lesz, neked hirt adok.

A dolog azonban huzódott. Azon évi (1783.) sz. István törvényszakára ismét Pesten jelenvén meg, Berzeviczy Gergelytől, kivel a Fehér-Farkas éttermében találkozék érté meg, hogy az itt megszállott gróf Török József, a debreczeni kerületi tábla ülnöke, szabadkőműves; hogy a legközelebbi »lózsi« b. Orczy József (a tábornok-költő fia, maga is költő s a fővárosi híres kert alkotója) elnöklete alatt september 1. tartatik meg, s Berzeviczky buzditotta, nyerné meg Török pártfogását, s ha czélt ér, emlékezzék meg ő róla is.

Kazinczynak több sem kelle, legott ebéd után felment a grófhhoz. »Mutatám — ugymond — hogy vele titkosan akarok szólni; de oly sokan voltak körül, hogy lehetetlen volt szólanom. Haza mentem, megírák leveletem oly szándékkal, hogy ha Törökkel szólhatok szólok; ha nem szólhatok kérni fogom, hogy leveletem olvassa meg. Másnap kilesém, lehetek-e vele. Mindég tele volt szobája. Így tizenkettedfélkor hozzá belépék. »Méltóságos gróf, mondám, én már tegnap óhajtottam a mélt. urral szólhatni. Nem lehetett. Most is mindég jönnek mennek a

vendégek, vagy zárkozzék el egy két pillanatra velem, vagy vegye által e leveletem, olvassa meg s adja vissza.« A legöldöklőbb lomhasággal általveszi, s olvassa.

»Nyilik az ajtó, s belép egy valaki. Török megszólal: »Uram, Kazinczy úr engem arra kér, hogy tegyem köművessé. Én nem tudom, micsoda pajkosság volt az valakiben, hogy rajtam magát mulassa, s Kazinczy urat megcsalja azt mondván, hogy én köműves vagyok, s boldogithatom szándékában. A levél szép, de nem nekem szól.« Az az impertinens ember általveszi leveletem, olvassa, s én csaknem összeroskadtam haragomban. Ezzel elmegyen.

»Török folytatja az olvasást. Jó egy második, s Török ennek is kezébe adja a levelet. »Méltóságos gróf, mondám, ezt nem vártam. Levelem mutatja, hogy ha a gróf személyében megcsalatkoztam is, szándékom tiszteletes, s lépésem nem gondolatlan. Ezt a gróf, profánus létére is, kénytelen tisztelni. Mi ad just a grófnak az én titkom közössé tételére? mi köze ezeknek az uraknak az én dolgomhoz?«

»Követem az urat, mondá Török; a váratlan megszólítás, s ez az egész előttem nem ismert dolog engem egészen megzavart. Nem kellett volna nekik mutatnom, de a tett meg van téve. Imhol visszaadom az ur

levelét azon szent ígérettel, hogy az ur megszólításával visszaélni nem fogok. Higgyen nekem az ur, az urat megcsalták, midőn engem mondtak annak, a ki az urat szándékában boldogithatom; azonban belé fonatva a dologba, engedjen az ur nekem egy kérdést. Azt beszéli az egész világ, hogy Girálton és a Szirmayak közt nagyon egy lózsí. Az ur azon a tájon lakik: miért nem keresi az ur a felvételt ott, és miért itt?»

»Én ott kőműves soha nem leszek, mondám, soha! azok a magok vad libertínusokkal, mely nem ismer semmi szentet, semmi tiszteletet, nem az én embereim. Szánom és szeretem némelyikét, de társaságukat s a velők lételt kerülöm.«

»Ugy nem szolgálhatok az urnak csak tanácsommal is. Uram, itt mindég jönnek mennek; nem szólhatunk szabadon, s én nem akarom azt gondoltatni, hogy titkunk van. Minek ez? Nem tetszik enni jönni? Menjünk.« A grádieson megfordul: »Uram, a mit az ur nekem a giráltság felől monda, jutalmat érdemel. Gyönyörködve hallám azt. Hallja tehát az ur: én kőműves vagyok, s életem egyik boldogságának azt tartom, hogy az vagyok. Az uron azonban nem segíthetek, mert az nem rajtam áll. Annyit mondhatok, hogy septemb. 1. itt lózsí nem lesz; az ur tehát nyugton lehet. Be fogom

jelenteni az urat ott a hol kell, s egy hét alatt venni fogja válaszat, s talán egy más valaki által. Azonban e pillanat óta az ur candidátus, s az első tilalom az, hogy ezentul sem köművesnek, sem profánusnak szólani a dolog felől nem szabad. Az ur szem alatt van, s minden lépéseit lesni fogják. Az asztalnál tegyen úgy az ur, mintha velem semmi dolga sem volna.»

E vallomások igen érdekesek, sőt fontosak; mert minden erősítésnél igazabban mutatják, hogy az akkori szabadkőművesek mily mély fátyolt vontak a profánokkal, sőt keresőkkel szemben, ügyökre és köműves létekre, — nem úgy mint ma, midőn uton-utfélen és nyilvános helyeken hallhatjuk azt az öntetszelgő, sőt kérkedő vallomást: »Én szabadkőműves vagyok!« és mindenki hallatára tárgyalják a szövetség ügyeit. Az ily — legalább is könnyelmű — testvérek azonban elfelejtik, hogy a nyilvánosságra hurcolással a szabadkőművesség el kell hogy veszítse minden hatását, minden nymbusát. De nem a nymbust féltém én. Nem. Soha! Lényegét látom megtámadva a szabadkőművességnak azzal, ha mi terveit és céljait kikürtölgetjük ellenségeinek hallatára, mert ők bizonyára jobban fognak igyekezni azok meggátolásában, mint mi megvalósításukban!

Pár nappal az imént elmondott párbeszéd után Kazinczy az elutazó gróf Töröktől bucsut vett; s kevéssel utóbb a budapesti hidon egy ismeretlen csatlakozott hozzá, és sokáig mulatván vele, azzal a jelentéssel vált el tőle, hogy ő van kiküldve tudósítani, hogy jelentését örömmel fogadták, s a törvényszék végével haza menvén, szürettájban ott fogja venni a levelet, mely értesíti, mit tegyen.

Megjött a szüret, de a nyugtalan Kazinczy hiába várta a levelet. Csak újév táján érkezett az, és január közepére Miskolczra rendelte őt. Szulyovszky Lászlóval utazott oda, ki páholy-tartás miatt volt behíva, anélkül azonban, hogy tudta volna, hogy abban Kazinczy felvételéről lesz szó. Még a szállodában igyekezik vala, ezt a girálti páholy számára megnyerni, melyről Kazinczy már előbb nyilatkozott volt, hogy annak a libertinus társaságnak nem óhajtana tagja lenni, — jele, hogy a páholyok akkoriban egységes terv nélkül dolgoztak, hol humánus, hol libertinus irányban.

Kazinczy most is állhatatosan megmaradt elhatározásában. »Megköszöntem ugyan — így beszéli maga — az ajánlást, de magamtól egészen elhárítottam. Szulyovszky, hogy kedvet csináljon rá, nekem sok holmit beszélt a törvények s ceremóniák felől,

nagy szerencsémre, mert e nélkül én, a ki mind ezek felől semmit nem tudtam, irtóztatóan meg voltam volna, eleven képzeldésem miatt, vágva. — Mostan tehát félre vivén a szomszéd szobába, megszólita: Micsoda ember uram öcsém? Én tegnap azt ajánlom, s ezt feleli, hogy nem kell: most pedig lózsiba hivattatom, hol az uram öcsém felvétele felől lesz szó. Vállat voníték, s egy hangot sem feleltem, de megszorítám kezét, még pedig igen melegen.« — Másnap (16-kán) estve a hadfogadó tiszt szállására vivé Szulyovszky, s a sötét kamarában hozzá fogának felvevéséhez. A nagymester gr. Török Lajos volt. Elmondá a hitet, s az első kőművesi csókot neki ez adá, a másodikat az első assistens gróf Vay József, az 1790-ki országgyűlés egyik főszónoka s későbbi septemvir, és sorban a többi, kik »világot teremtenek Miskolcon, mely az egész tájra, mely az egész hazára kilövelé sugárait.«

Hogy Kazinczyban mily erőt nyert, illetőleg nyert volna a különben is ugylátzik igen tekintélyes és nagyhatásu miskolci páholy, azt Kazinczynak utóbb kifejtett tevékenysége eléggé megvilágítja. 1785. végén azonban megjelent József császár nyílt parancsa, melyben elismervén azon jót, mit a szabadkőművesség a felebaráti szeretet által a szegénység, a nevelés, ugy a tudományosság

körül gyakorlott, az állam oltalma alá vette ugyan, de azon városokra szorította, melyekben valamely kormánysház van. Ennélfogva megszűntek az összes vidéki páholyok, és a ki szabadkőművesi szellemben akart működni azontul is, annak más utakról kelle gondoskodnia.

Kazinczy egy pillanatig sem tétovázott: világosan állott előtte, hogy jövőben mit kelljen tennie. E részben már páholyának neve: »Az erényes cosmopolitához« is irányadóul szolgált neki. Sajátságos véletlen, hogy éppen e páholy tagjává lett Kazinczy, kinek egész élete a cosmopolitismusnak volt szentelve.

A cosmopolitismust sokan úgy értelmezik ugyan, hogy az annyit teszen, mint a kisebb népeknek, nemzeti sajátágaikból kivetköztetésével s nyelvük megtagadásával a nagyobb, hatalmasabb nemzetek, vagy idővel egy nemzethez szítása, hogy beteljesedjék az irás azon mondása, mely szerint »csak egy akol és egy pásztor lészen!«

En ez elméletet nem helyeselhetem, — én a cosmopolitismust, a világpolgárságot, a democratia eszméjét megtestesülve látom szövetségünkben, minden páholyban, sőt minden páholy-munkán. Ugy mint itt különféle rangu s állásu férfiak vagyunk, kik individualitásunk fel nem adása mellett,

mégis egyenjoguak, és lényegben és azon célunkban egyek vagyunk, hogy az emberiség haladását individualis hajlamainkkal és meggyőződéseinkkel egyezőleg egy közös terv szerint és vállvetett erővel mozgítsuk elé: úgy a cosmopolitismus eszményképét is abban látom, hogy a kisebb számu népek nem nemzetiségök feladásával, hanem épen fokozásával és lehetőleg kiművelésével emeltessenek a cultura azon magaslatára, hogy e tekintetben a leghatalmasabb nemzetekkel egyenjoguak lehessenek, és az emberiség nagy eszméinek harcosaival egyenlő fényes fegyverekkel vívőzkedhessenek.

Kazinczy tehát ily értelemben cosmopolitikus irányt követett, midőn a legmagasabb humanismusnak szép-jó-nemes hármasságából kiindulva, nemzetét nemesíteni, művelni igyekezett s benne a demokratikus elveknek az irodalomban, életben és pályában való megszilárdítására s terjesztésére törekedett.

E cél elérésére Kazinczy három irányban fejtett ki nagy tevékenységet:

1. irodalmi működésével;
2. elágazott levelezéseivel, és
3. a szabadkőművesség útján.

Irodalmi működésében bámulatos éleslátással már mint ifju választá a korában

leghelyesebb utat az által, hogy a külföldi jelesebb írók műveit lefordította, az emberiség nagy eszméinek élvezetes alakban számos hivat nyert meg, és a mellett lépésenkint a magyar nyelv csinosítását, tökéletesbítését eszközölte. De ez nem volt elég; nemzetének kivált műveltjei az idegen német és francia, valamint az eredő bűnként örökölt latin nyelv és művelődésben annyira el voltak fogulva, hogy neki még azt is be kelle bizonyítania, hogy a magyar nyelv nem egyedül a jobbágyokkal érintkezésre való egyedül; hogy a magyar irodalom nem egyes tüzes ifjak rögeszméje, hanem, hogy az százados jogosultsággal bír; és azonkívül neki a történetből fel kelle idéznie a rettenthetlen vitézségű s önfeláldozó hazafiság példáit.

Ő tehát, míg egyrészt a magasabb eszmék diadalrajutásában fáradozott, másrészt a régibb magyar irodalom jeleseit a százados feledésből feltámasztotta s közkincsekké s közbecsülés tárgyaivá tette, a mellett pedig a magyar történelem kiváló alakjai s eseményei leírásával hatott a hazafias érzelemre. Mind ezt pedig oly mesteri tollal eszközölte, hogy nemzete egy szép napon arra a meggyőződésre ébredt, hogy az a megvetett, lenézett parasztnyelv minden eszméket és fogalmakat meg-bíró erővel bír.

Hogy e cél nagy küzdelmek nélkül el nem volt érhető, az természetes; hisz minden erélyesebb haladás visszahatást szül: a nemzetek, az egész emberiség, rugtató elemek hián, szereti a lassu s kényelmes lépegetést, és rendes viszonyok közt visszahökken az árok előtt, melyen a merész bátran átszökik. Kazinczy egy század nyelvbeli mulasztásait igyekezett jóvá tenni s ennél fogva szinte természetes, hogy merész ujitásai számos ellenségét támasztották, kik ellene nagy hévvel sikra keltek. De a nagy küzdelem nagy diadalra vezet: s Kazinczy a csatatért diadal-kapun át hagyta el. Mai fejlett nyelvünk és irodalmunk az ő működése nélkül nem is képzelhető.

Nagyon kimeriteném t. hallgatóim figyelmét, ha Kazinczynak irodalmi munkásságát bővebben ecsetelni igyekezném; különben eléggé ismeretes is az. Itt csak egyik vállalatát óhajtom röviden ismertetni. Kazinczyra ugyanis a szabadkőművesség akkori szokása szerint, felvételénél az »Orpheus« nevet ruházták. S ő e névre büszke volt, sőt azt irodalmilag is megörökitette. Folyóíratot indított 1790-ben, és midőn annak címeül felvette szabadkőművesi nevét »Orpheust,« már hallgatólag is kimondta, hogy az sajátkép szabadkőművesi céloknak fog szolgálni, ha azt bevezető programjában eléggé világosan ki nem fejtette volna is, — már a mennyire az az akkori viszonyok közt tanácsos volt.

Elmondván, mennyiben tér el e folyóirat az előbbeniektől, folytatja: »Nekem egyik tárgyam a **Józan Gondolkodás** lesz. Okaim vannak azt Világosodásnak, Aufklaerungnak, Eclaircissementnak nem nevezni; mert ezt némelyek az Indifferen-tismussal, Irrelegióval s az ugynevezett Naturalismussal vagy Deismussal cserélik fel általában; s sikoltnak, mint a Helvetius baglya, ha sötét barlangjokba a nap melegítő sugara behat. — Kerülni fogom a mérges érdeklését annak a mi embertársaim szemei előtt szent; mert azt csufossággal illetni, szeretetlenség; és azért is, mert én, bizonyos tekintetben, a mostani zsidók s Mahomet religiója iránt is tisztelettel vagyok. Sem azon nem leszek, hogy új religio apostolának neveztetthessek, mert érzem jól, mely chimera szándék az a mely a köznépet — a gubába vagy bársonyba öltözött köznépet! — megvilágosítani igyekszik; — mert érzem, hogy a világosság elfogadására kevés emberek és csak a jó szívűek alkalmasok; — mert érzem, hogy van olyan igazság, mely a rossz ember szívében mindig az, a mi a gyermek kezében a tűz és kés. — Az, a mit én a Józan gondolkodás alatt itt értek, az, a mi a megtévelyedteket az igazabb út felé vezeti, a bolondságnak elibe tükröt vet, és ezen két igyekezet által a szív

javulására, elcsendesedésére s az igaz — nem phantasmai boldogságra utat nyit; — a babona-ságtól megtisztult **religio**, az eleve-állatá-soktól ment **philosophia**.« A ki érteni akart, és a ki a sorok közt tudott olvasni, érthetett ebből eleget!

Még bátrabban emel szót Kazinczy az „Orpheus“ egy későbbi füzetében, a lélek halhatatlanságáról szólván, a midőn a dogmatikus nézetekkel szemben azt mondja: »Horváth Ádám azt állítja, hogy a lélek halhatatlanságát természeti okoskodások által is meg lehet mutatni: én pedig azt, hogy a philosophia azt nem tanítja positive; legalább nem úgy, hogy az ellene támadható kétségek egészen eloszlattassanak. Hogy a természetben semmi sem veszhet el, azt kétségbe senki sem hozza, de még itt nincs vége a kérdésnek Mi nem lehet a lélek, azt megtanulták a philosophusok . . . de mi ből álljon? mi legyen? azt enki sem fedezi fel El akarván vonni elmémet a természet' mindenekben egy törvényt, egy rendet követő munkáinak szemlélésétől, mely azt tanítja, hogy minden a mit látunk, lesz, van, volt . . . s újra lesz, van, volt, de sohasem, az, mi volt. hanem mindig valami egyéb, úgy hogy nemcsak formáját, hanem az **En-jét**, **Ego-ját** is változtatja; — elmeredvén, elvakulván, elszédülván, a tanító természet simplex szavától

való eltávozásom alatt, visszatérek a honnan eredtem, s megelégszem azzal, hogy ha magára nézve **másféle** is bár a felfedezhetetlen igazság, de én reám nézve **az**, a minék én képzelem. — Ezeket úgy mondom, mint philosophus, nem mint keresztyén. — Lesz bizonyosan, a ki ezen egyenességemet kárhoztatni fogja, de hát árt-e a religiónak, hogy szabadon követjük a természet teremtettségének mellénk adott kalauzát, az értelmet?»

Szabadelvü iránya abból is kitünik, hogy saját fordításában közli II. Frigyes értekezését a törvényszabásról, és Rousseau-nak »Contrat social-ja« fordítását kilátásba helyezvén, ennek »Gouvernement de Pologne« egy töredékét adja »A törvény-szabásról« cím alatt. Itt a többi közt összehasonlítatván Moses, Lycurg és Numa törvényhozásai, az mondatik: »Egy uton jártak a régi törvényszabók mindig. Mindenike oly kötelet keresett. a mely a polgárt a hazához. és a polgárt a polgárhoz szorítsa; s fel is találta azt majd házi szokásaikban, majd vallásbeli ceremóniáikban, melyek mindig csak az ő nemzetjöknek tulajdonok vala stb. A mi törvényeink — mondja végül — arra valók, hogy bukjunk meg fejedelmeink előtt, vaktában teljesítsük a mit parancsolnak, másnak a zsebéből ne lopjunk, s gazdagon fizessük a hazatolvajit. Összegyűléseink egyedül a templom-

ban esnek meg, oly isteni tisztelet végett, melyben nem lelünk semmit, a mely bennünket nemzeti különbségünkre s hazánk szeretetére emlékeztessen stb.« . . .

Ezekből, de egyéb közleményeiből is minde-
nütt kirí a szabadság, egyenlőség és testvéri-
ség mélyen átérzett és átgondolt eszméinek
érvényesülése.

Munkatársai közt is szép számmal vannak
a szabadkőművesek mint pl. gróf Ráday
Gedeon, Bacsányi János, Horváth Ádám, Földi
János, Aranka György, Darvas Ferenc, sőt az
utóbbi szabadkőművesi neve alatt is: »Epani-
mondas.«

A jeles, és az izlés nemesbitésére is jóté-
konyan ható „Orpheus« azonban alig egy évi
pályafutás után megszűnt, az irodalomnak és
szabadkőművességnak egyaránt nagy kárára.

Egyéb, szabadkőművesi irányú irodalmi
működéséhez tartoznak még »kőműves«
című műve, valamint különféle alkalmakkor
tartott beszédei, de mindezekre nem tud-
tam ráakadni eddigelé; ellenben ismerem jegy-
zeteit Szirmay Antalnak a magyarországi
Jakobinusokról írt munkájához, a melyben
bőven adja elő a Martinovics-féle pörben sze-
replőkhez való viszonyát.

Mint második eszközét Kazinczy műkö-
désének említettem levelezéseit.

A ki világszerte ismert nagy emberek

levelezéseit forgatta bár, de nem a Kazinczyéit is, annak távolról sem lehet fogalma arról, hogy ez egyszerűnek látszó eszköz mily hatalmas fegyver lehet annak kezében, a ki vas következetű akarattal, ernyedetlen erélylyel és fáradhatatlan kitartással forgatja. Kazinczy majdnem két embernyomon keresztül levelezésben állott több külföldi irodalmi notabilitással, és hazánknak talán kivétel nélkül minden valamire való írójával, sőt számos egyéb téren kitűnő férfiaival. Ez idő alatt alig tűnt fel az irodalom egén új csillag, hogy Kazinczy feléje nem közeledett, és édes hizelgő modorával a gyöngéket és bátortalanokat nem biztatta és buzdította; az erősebbeket pedig még nagyobb, még fényesebb célokra nem figyelmeztette és serkentgette volna. A ki nem volt író, az lehetett irodalom-pártoló; s ő azzá tenni igyekezett mindenkit, kivel csak érintkezett. S ha valakiben az irodalom iránti érdeklődés szikráját fellelő, abban iparkodott azt lánggá növelni — a haza oltárára.

Ő a maga levelezői körére nézve egy egész journalistikát pótol, és fényesen pótol. Eddig napvilágra került levelezései máris egész sor kötetet képezne; pedig annak csak talán harmadrészét ismerjük még. És minden újabb felmerülő levél egy-egy újabb bizonyossága Kazinczy Protheus-természetének. Sokoldalúsága éppen oly bámulatos mint tántorithatatlan

következetessége, és tervszerűsége, melyet a szabadkőművességben becsülni tanult, és melyet egész élete végéig követett, hogy a magyar írók szellemi solidaritásával nemzetét a külföldi nagy szellemek eszméinek befogására előkészítse s megérlelje; továbbá hogy másik életcélját: a magyar nyelv tökéletesbitését szívesen keresztülvihesse. Ezzel kapcsolatban sürgette a magyar nyelvnek a tanodákban kötelező tantárggyul való behozatalát, és hozzájárult a színügy emeléséhez, kivált külföldi jeles színművek átültetésével.

Hogy e levelezések mily tendenciájúak voltak, azt talán fölösleges hangsúlyoznom. Kazinczy sohasem felejtkezett meg szabadkőműves voltáról. Ovatosan indította meg a levelezést, és szabadelvűségének csak szikráit bocsátotta ki, a míg levelezőjének rokon gondolkodásáról meg nem győződött, és ha abban a szép-jó-nemes egységét megellete, tovább ment, és kőművesi módon kezdett tapogatódzni s ha jó felelet jött, mily kitörő örömmel üdvözölte az »atyafit«, a mint a testvérek egymást akkor nevezték. De ha tagadó választ nyert, a »kereső« szándékról azonban értesült, nem tágitott, míg érdemes barátjával nem ékesítette a testvéri láncot.

Igen fontosak és tanulságosak e részben Aranka Györggyel és Horváth Ádám-

mal folytatott levelezései, a melyekben egy-
 uttal Kazinczy működésének harmadik írá-
 nyával is megismerkedünk.

Helyesen mondá Hollós László: »Ka-
 zinczy mély szeretettel, majdnem rajongás-
 sal csüngött a szabadkőművességen, és nem-
 csak maga érezte magát abban boldognak,
 de igyekezett annak minél érdekesebb ta-
 gokat is szerezni. Erősen meg volt győződve,
 hogy annak magasztos hivatása van az em-
 beriség s így a magyar nemzet történetében
 is; pedig a szabadkőművesség helyzete nem
 volt irigylendő, türték ugyan őket, de gör-
 csös figyelemmel kísérték minden egyes
 mozdulatukat, s az absolutismus ébren volt,
 hogy elfojthassa a világosságot.«

Szépen illusztrálja e helyzetet Kazinczy-
 nak 1790. márc. 25-én Aranka Györgyhez
 intézett levele: »Nagy még a setétség —
 ugymond — kedves Barátom! és nékem
 úgy látszik, hogy mivel némely helyeken
 napok támadnak, a barlangok setétjei még
 feketébbékké válnak, mint eddig voltak,
 míg egünket estéli homály fogta vala bé.
 Én megmakacsítottam magamat kiesikarni
 a superstitio kezéből a véres tört és irtóz-
 tató képéről lekapni az álorcát. Voltaire,
 Rousseau, Helvetius, a Sansouciban lakott
 philosophus, s a kőművesség úgy adnak paizst
 balomba, mint mikor Perseust készítették

fel az istenek az Andromeda megszabadítására. Csak attól tartok, hogy lángoló felgyuladásaim által el ne rontsam ilyekezetemnek boldogulhatásait.«

Valóban nagy volt az ő felgyuladása s gyűlölete mind az ellen, a mit félszegnek és ferde irányúnak felismert. Gyűlölte az igazságszolgáltatás hűségtelen közégeit és magasztalta a lelkiismeretesekeket épen úgy, mint nagyrabecsülte a szabadelvű s szellemileg kiváló papokat, és kárhoztatta a sötétség terjesztésében gyönyörködő, ultramontan papokat. Lelkének ez alaphangulatának kifejezést adott két (fájdalom, töredékül maradt) költeményében, melyek eredetie az akadémia kéziratárában őriztetik.

Nem lesz talán érdektelen, ezen 1786. vagy 87-ben irt, eddig kiadatlan költemények egyikét (cim nélkül) megismertetnem.

Ime közlöm szószerint:

Örök faj a választottak faja,
S ámbátor abban senki származást
Nem vett anyától, nem fogy el soha.
És a mit a vak s a kevés hitű
Sejt és nem ért, s lát és nem tud, gyakor

.

Nincs közfal itten; a ki jó, rokon.
Szin, nyelv, szokás nem szül különbséget;
Egy tisztjök, egy törvényök, egy hazájok.
Csak egy! és mégis más. Lehullott állal

Bámulja a titkot a vak. Az neki
Titok marad, de a szenteltnek nem az.

S mint a midőn két láng egymáshoz ér,
S az egyike általszivja a másikat,
S most egybekelve teljesen lobognak,
S hatalmasabban üzik a homályt,
Mely kedvez a latrok tanyáinak
S a jámborok lakjaikra vésztett hoz:
Ugy a midőn két jó (kőműves)

A másiknak - címe »Daimonia« s tartalma kevésbé érdekes.

Hogy mily ideális szempontból nézte s ítélte meg Kazinczy a szabadkőművességet, arról e versek, valamint az előbb idézett levél egy későbbi pontja fényesen tanuskodnak. »Ennekem a kőművesség — így szól — oly társaság, a mely egy kis karikát csinál a legjobbszívü emberekből, melyben az ember elfelejti azt a nagy egyenetlenséget, a mely a külső világban van, a melyben az ember a királyt és a legalacsonyabb rendü embert testvérének nézi, a melyben elfelejtkezik a világ esztelenségei felől, s azt látván, hogy minden tagban egy lélek, t. i. jónak szeretete, dolgozik, örömkönyeket sir; a melyben sokkal biztosabb barátokat lel, mint a külső világban; a melyben kiki igyekszik embertársainak nyomoruságát, a szerint a mint tehetsége engedi, könnyíteni; a melyben kiki olvasni, tanulni,

s szerzetes atyafiait munkái, írásai, példái által tanítani tartozik.«

Eszmének szép ez eszme, sőt eszménynek is elég magasztos; csak az volt a kár, hogy hiányzott a hivatott tér megközelítésére, megvalósítására. A vidéki páholyok el voltak altatva a császár parancsára és tényleg megszűntek működni; a miskolci páholyról legalább határozottan állítja Kazinczy 1790-ben, hogy »dolgozni régen megszűnt, mert előljáró atyánkfiai elszéledtek, és a fejedelem rendelete gátlást vetett bátorságos összeüléseinknek.« Kazinczy hozzá veti ugyan még azt is, hogy azóta »munka és páholy nélkül« van, de az a kifejezés, hogy bátorságos gyűléseikben gátolva voltak, mintha arra engedne következtetni, hogy a bécsi szabadkőművesek példájaként, kik minden tilalom dacára újra s újra gyülekeztek annak idején, — a magyar kőművesekben is volt volna annyi szívósság, hogyha bátorságosan nem lehetett munkákat tartani, azt különféle helyeken nagy titkosan még is megtarthatták. Erre mutat az is, hogy Aran-kát egy ujonnan (a tilalom ellenére) felállítandó páholy összeállítására buzdítja, és e célra közbenjárását felajánlja, »ha esmérsz vagy hat, hét. tökéletes szívű embert, a ki nek a feje vagy üres a bolondságtól, vagy

megtisztulhat; szólj nekik, mondd, hogy valami ilyest kezdeni lehet; ha még profánusok, csinálj nekik jó ideát a kőműves-ség felől, s biztasd, hogy azok lehetnek, s légy rajta, hogy egy páholy állittasson fel nálatok. — Ennekem, tudd meg, nincs e dologban semmi érdekem, csak az, hogy óhajtom a szerzet elterjedését, és megvagyok győzve, hogy ez a legtökéletesebb oskolája az emberi szívnek.«

E mély érdeklődés, e lángbuzgalom kitűnik egy más helyből is, midőn ugyanazon tárgyra nézve így szól: »O, édes barátom, édes Arankám, de kedves gondolat tűnik szemem elibe. Ha te egynehány egyetértő meghitt barátot szerzenél, a ki összeesküdne, hogy nemcsak profánusnak nem szól, de még kőművesnek sem, — csak hetet vagy kilencet — s te nékem hirt adnál, berepülnék hozzád Erdélybe s constituálva volna a □-tok.« Ennek nyomaival egyébiránt még sokkal későbbi korban is fogunk találkozni.

Megengedve, azaz megtűrve akkoriban csak a fővárosi, illetőleg pesti páholy volt, mely gróf Draskovics János ezredes főmester vezetése alatt igen célszerűen járt el abban, hogy a szabadkőművesi lánc mégis átfonta az egész hazát. Ugyanis »ennek szándéka — így beszéli Kazinczy —

az volt, hogy minden vármegyének minden jobb fejei oda kapcsoltassanak a felvétel által, és hogy ezek a föld savai készítsék el az elméket a vallásbeli tolerancia tanításának elfogadására s gyakorlására. . . . A páholy derekasan boldogult feltételében, s talán nem volt vármegye az országban, mely a maga jobb fejei által azzal összezsugorításban nem állott, a hova annak jóltevő világa nem sugárlott. Midőn József a maga tolerantiale edictumát kiadta, a Draskovics páholya már elkészítette volt az elméket s a mit József rendele, az a kőművesek gondolkozásához képest kevés is volt.«

Csak az bántotta Kazinczyt, hogy a szertartásos munka hivatalos nyelve mind- eddig a német és latin volt, és 1789. november havában Pesten járván. indítványozta is egy magyar páholy felállítását: «Effectusa kezdett lenni — ugymond — de megcsökkent: mert az atyafiak elvesztették minden reménységüket, hogy a kőművesség jó lábra állhasson. Szeretném tudni, mi vethetne gátlást?» teszi hozzá a csüggedni nem tudó lelkes férfiú.

De voltak még az idegen nyelveken kívül egyéb dolgok is, mik Kazinczynak nem tetszettek a kőművességben. Így pl. ő, a jánosrendű határozottan ellenezte a magasabb fokokat és a neophiták tulságos

megtaksálását. Az előbbiekre nézve emliti Arankának: «Mondhatom, hogy nékem a három angliai grádusomnál, mely inas, le-gény, mester, több nincs és nem is lesz könnyen. Historice sok grádusokat ismerek, de rájok nem vágyok. Eltévedéseknek né-zem azokat.

A magas felvételi díjak ellen szintén Arankához irt levelében kelt ki, felhozván, hogy a nagyszebeni páholyba «a ki felve-vődött, mintegy 75 forintot fizetett taxa-pénzt. Egyebet nem tudok, nem is akarok, mihelyest ilyest hallok. A pénzgyűjtés szent szándékból jöhet; nervus rerum pecunia! De a pénz az az Éva almája, a mely min-den rosztat hozott be, valahol megfordult. Alacsony impostorságra vezette a legjobb szívű kőműves perceptort is. . . Van, van igen is szükség fundusra, de hát nem kész-e mindenikünk nemcsak utolsó krajcárját, hanem még vérét is odaadni azért, a mi az előbbi esetben fundust kívánt?»

Baljóslatu szó volt, a mit itt lelkesül-ten szélnek bocsátott! Bizony alig volt egy-két év eltelendő, s országszerte kezdték a «Jacobinusoknak» cimezgetett szabadkő-műveseket nemcsak kancsal szemmel nézni, de üldözni is, és megkivánták tőlük szívük drága vérét.

De ki várna ily szomorú sorsot a jövőnek fátyola mögött, a ki ifjui hévvel buzgólkodik az emberiség nemesítése ügyében? Ki várná, a ki a jónak magvát elhintette, hogy az égen feltornyosuló felhők nem áldást hozó esőt rejtenek, melytől veteménye százszoros jutalmat volna adandó, — hogy azok a menny könye helyett mennykövet és jégesőt zuditának alá, hogy az ernyedetlen szorgalomnak szeretetteljes gondoskodással előkészített és ápolt vetését rövid percek alatt porrá pusztítsák, és lánggal emészszék!?

Kazinczy nem volt ily komor világnézetű; ő remélt és bizott, és tett, a mit a nyomasztó viszonyok közt tenni lehetett. Hogy a központosító pesti páholynak vidéki tagja volt, az ugyan határozottan nem állitható, de az abban kétkedés lehetetlenné látszik. Azt azonban tudjuk, hogy egy magyar páholy szervezését indítványozta. Az ő nézete szerint, és igen helyesen, minden páholynak a közös célon kívül, bizonyos különcélu irányban kellene működnie. Az ő szeme előtt állott a «Zur wahren Eintracht» című bécsi páholy példája, mely «a tudományok elővitelét vette célul.»

Előtte a szabadkőműves olyan volt, mint a maltheser. »Félig pap, félig katona.

Néha tömjén volt kezébe, melyet a terem-
tés istenének nyújt be, néha kard, mely-
lyel az ártatlanságot védelmezi.« Előtte
mindig a cél lebegett, és ennek elérése
kedvéért az eszközökre nézve meg tudott
alkudni, ha azok kőművesi szelleműek vol-
tak. Így pl. az egykor divott női kőműves-
séget sem veti meg, mert ugymond: «sok
függ attól, hogy asszonyokat formáljunk.»
Ime néhány szóban a nőnevelés fontossága
megpendítve, melylyel bizony akkorában
igen kevesen igen keveset törődtek ha-
zánkban.

Nem kevésbé érdekes és fontos Ka-
zinczynak Horváth Ádámmal folytatott le-
velezése, mely eddigelé teljesen ismeretlen
volt, de a mely fájdalom annyiban hézagos,
hogy csakis Horváth leveleit birjuk (az
Akadémia levéltárában), Kazinczy válaszai
pedig még lappanganak. Horváth levelei
is hézagosak, a mennyiben a szabadkőmű-
vesi fontosabb és mélyebb titoktartást igé-
nyelő hírek külön cédulákra voltak, néha
titkos irással is, irva mind két részről, hogy
azok elolvasás után elégetessenek. És épen
e reánk nézve fontos cédulák is hiányzanak.

Mindazáltal kitűnik e levelekből is,
hogy Kazinczy volt az, ki Horváthot is
felszólítá a szövetségbe lépésre s miután
ezzel eltalálta annak legbensőbb óhajását,

melynek teljesítésére az máris intézkedett volt, de a keresett világosságot soká nem láthatá, Kazinczy sietteté felvételét.

Horváth multszázadi levelei közt talán legérdekesebb az 1790. jan. 21-ki, mint a mely arról tanuskodik, hogy az akkori szabadkőművesség a nemzeti nyelv helyreállítását egyik főfő tárgyául tekintette s ez ügyben országszerte tervszerűleg működött. Horváth ugyanis egy előbbi levelére hivatkozván, melyben arra szólította volt fel »hogy azon legyenek (t. i. a szabadkőművesek), hogy a magyar nyelv helyre álljon a publicumokban», — (de a mely levelet Kazinczy e tartalmánál fogva bizonyára megsemmisített) — most arra figyelmezteti Kazinczyt és szomszéd társait, hogy mégis csak a latin nyelv mellett szavazzanak, nehogy megzavarodjék ő felsége, kitől az imént kérelmezték az alkotmány teljes visszahelyezését; minthogy pedig a latin nyelv a régi alkotmány integráló részét képezte, nehogy ez csorbát szenvedjen épen a hazafiak kívánsága folytán: inkább lemondtak egyelőre a magyar nyelv használatáról, — annak sürgetését akkorra halasztván, a midőn az alkotmány teljesen vissza lesz állítva. Hogy Kazinczy Somogy megye ez ügyben hozott határozatát ismerje, megküldi azt Horváth azzal a megjegyzéssel,

hogy «atyánkfiainak megegyezéséből s nagyobb részt azoknak munkájából küldi.» E szavakból tehát továbbá azt is következtethetjük, hogy Kaposvártt, a hol e levél kelt, páholy állott fenn, a mi hazai kőművességünk történetében új adat volna.

A magyar szabadkőművesség e hazafias szép irányu törekvésének azonban nem szokára erőszakosan vége lett szakítva. A francia forradalom eseményei mély árnyat vetettek Ausztriára. II. József követője II. Lipót még követte annak szabadelvű kormányát, de ennek gyorsan bekövetkezett halála után a jószívű, de gyöngé akaratu Ferenc jutván a trónra, minden megváltozott: a szabadelvű, bölcs kormányt politialis, erőszakos kormány váltotta fel. Az új császárt könnyű volt meggyőzni arról, hogy a francia forradalom, melynek 1793-ban rokonai: a francia királyné s férje áldozatul estek. — a szabadkőművesség műve volt, a mely — egy szabadkőműves denuntiatioja szerint, szintugy az osztrák trón megbuktatására törekednék. Ennek folytán 1797-ben betiltották a páholyokat, és eltörölték az egész szövetséget.

De ez még nem volt elég. Bekövetkezett a vihar, a mely az egész birodalmat, de kivált Magyarországot évekig

rettegésben tartotta. A zsarnok kormányjelszava lett az összeesküvések felfedezése, s mindenben összeskűvést szimatoltak. Eleinte Martinovicsot fogták el néhányad magával, de csakhamar kiterjesztették az üldöztetést mindazokra, a kik amaz inkább hóbortos, mint államveszélyes férfival a legtávolabb összeköttetésben állottak, főleg ha az illetők szabadkőművesek is voltak. Pörbe idézték Kazinczyt is, és minden lényeges ok nélkül halálra ítélték. Vétése abból állott mindössze, — a mint egy kiadatlan művében erősíti, — hogy Martinovics szabadsági kátéját birta, s egyik barátjával közölte. Hogy e káté tartalmát, mint állam-bölcseleti röpiratét elvileg helyeselte, az feltehető: de nem egyszersmind az, hogy barátja vagy hive lett volna a káté gyakorlati consequentiájának, mely nem volt más, mint a forradalom.

Kazinczy nem volt forradalmár. Kazinczy nagy irodalmi agitator volt, de nem volt demagog. Ő royalistikus érzelmű volt, és soha a magyar alkotmány korlátait áthágni nem óhajtotta, dacára annak, hogy rajongott a Hellenek szabad államai és a római respublica iránt, hogy vallotta Rousseau államelveit, és hogy mélyen érezte azon példa fontosságát, a melyet a demokratikus Helvétia maroknyi népe nyújtott,

és a mely az emberiség haladási ügyének oly kiszámíthatatlan előnyére vált. Ugyanis mutatta e példa, hogy — a miben oly soká, s oly sokan kétkedtek és kétkednek, — hogy Európa korhadt földén nem lehetetlenség a respublica. S e tény messzeható hatással volt és lesz még soká.

Nem mondom ezzel, hogy mi szintén a respublica felé törekedjünk, vagy hogy az hazánkra nézve előnyös volna. Nem. Lehet eszmét elméletben helyeselnünk, annélkül hogy adott viszonyok közt annak gyakorlati megvalósítását célszerűnek tartanók. Így én is a legeszményibb kormányrendszernek tartom a respublicát, de hazai viszonyaink közt még korainak, még lehetetlennek ítélem. Nekünk fájdalom, úgy látszik egyelőre e mostani alkotmányos monarchia is sok a szabadságból. De jövőidő, midőn a szabadság, a democratia szelleme jobban áthatván a világ népeit, unokáink is egy fokkal magasabbra emelhetik a haladás zászlaját!

Szintig gondolkodhatott Kazinczy, midőn Martinovics kátéját olvasgatá, és ha tényleges politikai reformokkal foglalkozott, azok bizonyára az alkotmány keretében mozogtak.

De az akkori kormánynak elriasztó példákra volt szüksége, és miután e célját

Martinovics és néhány társának lefejeztetésével elérte, megelégedett azzal, hogy a többi perbefogattakat, és első sorban a szabadkőműveseket, és egyuttal az ország legszabadabban gondolkozó s legjobb fejeit egyidőre kitegye utból. Így változtatott utóbb többekével együtt Kazinczynak halál-ítélete bizonytalan tartamu fogsággá.

Közel hét évet sinlődött Kazinczy a Spielberg, Kufstein és Munkács casematáiban, és míg egészségét megrontotta a börtönlevegő, szellemét edzé a folytonos gondolkodásban és tanulmányozásban töltött idő. Testileg megtörve, vagyoniilag tönkretéve, lépett (1801-ben) újra a küzdőterre, és eddigelé inkább ösztönszerűleg követett irányát teljes öntudattal, erélylyel és kitartással folytatta úgy, hogy működésének súlypontja a fogsága után való időre esik. Ekkor vitte keresztül a nyelvi reformot, eszméi ekkor jutottak érvényre. Levelezéseinek elszakadt fonalait újból felvette s levelezési halóját még szélesebbre s sürűbbre vonta, úgy hogy a közvéleményt nagyrészt ő alkotta, és noha elég irodalmi ellensége volt, mégis ő képezte az irodalom szellemi központját.

De még egy más ügyben is, ugylátszik, ismét magához ragadta a vezérséget, — értem a szabadkőművességet. Nincsen semmi

bizonyítékunk annak feltevésére, hogy a testvérek a kormány tilalma dacára rendes páholyokat alakítottak, és folytatták volna elejtett munkájokat. Annyi azonban kiderül Horváth Ádám leveleiből, hogy a jelen századnak még második évtizedében fiúsítás által szaporították a szövetség tagjait. Főleg az 1814-ki levelek sokat foglalkoznak a szabadkőművességgel, és az a körülmény, hogy Kazinczy Horváthtól kéri a ritualét és egyéb szertartásos hagyományokat, arra látszik mutatni, hogy még le nem mondott a szövetség helyreállítása reményétől. Egyelőre azonban főkép történeti szempontból foglalkozott a két barát a szabadkőművességgel, és mind a kettő az elhalt testvérek életrajzi adatait gyűjtötte. Vajha a szerencsés véletlen kezeinkbe játszaná becses gyűjteményeiket! Rendkívül fontosak lennének a hazai szabadkőművesség történetére nézve.

Ez időtájt harmadizben látogatta meg Kazinczy Bécset, 1815-ben, és ápril-májusban ott tartózkodott. Már előbbi látogatása alkalmával 1803-ban ismerkedett meg Kininger Vince arckép-festő s rézmetszővel, kit egykoru levélben »egyikének a szeretetre legméltóbb embereknek« nevez, a ki »Bécsnek elsőrendű művészei közé tartozik.« Már akkor is Kininger által készítette arcképét, de csak kicsinyben. Az újabb alka-

lommal azonban ugyancsak Kininger által készült ez olajfestésű arckép, melyet Vitkovics Mihály barátjának ajándékozott, és a mely szerencsés véletlen következtében, másodkézből került a Nagy-Oriens birtokába.

Legjobb helyen van ott! Ékesítse a Nagy-Oriens helyiségét, és emlékeztesse szövetségünk vezérférfiat arra, hogy oly ügyet, mely segílyt kívülről sehonnan sem várhat, sőt a mely csak tűrve van, és a mely csak önnön beblében találhatja a létjogot biztosító életerőt, — hogy ily ügyet egyedül vaskövetkezetességü erélylyel, lángbuzgalmú kitartással és a haladási eszmék szakadatlan initiálásával lehet csak biztosan céljai felé vezetni! S emlékeztesse arra, hogy a szabadkőművesség nemcsak jótékonyági egyesület, hogy a közoktatás és ipar felkarolásával és fejlesztésével még nem tettünk mindent, hogy a szabadkőművességnek fontossab. magasabb, d ö n t ő hivattatása van!

Nekünk pedig mindnyájunknak légy Te, K a z i n c z y, példánk! Az erőseket és bátrakat buzdítsa a Te példád még merészebb tetterre, még állhatatosabb küzdelemre! A gyöngéket és csüggedőket emelje fel, és keményítse meg a Te példát, hogy haladni merjenek még oly időben is, midőn ügyünk

stagnálni, midőn működésünk gátolva látszik. És ha majdan kénytelenek leszünk büszke, fényes termekeinket elhagyni, hogy szerényebb lakban vonjuk meg magunkat: vigasztaló példánk Te légy, a kit őseid csarnokából kiűztek, de a ki kunyhódból vezére voltál hazád legnagyobb szellemeinek! Mindenben Te légy példánk, és légy az a lángoszlop, mely bennünket az ígért szent földére vezet: az emberiség boldogításához!

MTA
KIK

0 00007 34620 0

